

Рафальонт С.Р.,

*асистент кафедри кримінального процесу і криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка*

УДК 343.138 + 343.139

DOI 10.32845/2663-5666.2022.3.12

ГОЛОВУЮЧИЙ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ ПРИ РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Основним суб'єктом судового провадження є суд. Усі питання, пов'язані з початком, рухом, розвитком судового процесу, застосуванням норм матеріального і процесуального права, доказуванням вирішують як суддя одноособово, так і колегія суддів. При цьому на такого суддю або на одного із суддів, який входить до складу колегії, окрім основної функції – вирішення кримінального провадження по суті, покладається здійснення додаткової функції – головувати в судовому засіданні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання повноважень і основних напрямів кримінальної процесуальної діяльності головуєчого в судовому засіданні при розгляді кримінального провадження здебільшого висвітлені у підручниках з кримінального процесу, науково-практичних коментарях до КПК України, окремих наукових розвідках, присвячених судовому розгляду або його загальним положенням. Виняток становить дисертація Т.О. Ламбуцької, у якій здійснено комплексне дослідження процесуального статусу головуєчого в судовому засіданні. За окреслених обставин загальне положення судового розгляду кримінального провадження – головуєчий у судовому засіданні важко назвати таким, яке піддано всебічному і повному вивченню у вітчизняній науці кримінального процесу.

Метою статті є дослідження головуєчого у судовому засіданні як загального положення судового розгляду кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 3 КПК України головуєчий – суддя, який розглядає справу одноособово, а при колегіальному розгляді справи – суддя-доповідач, визначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час розподілу справи.

Така законодавча дефініція містить лише організаційний вираз кримінальної процесуальної діяльності головуєчого, однак не відображає функціонального аспекту його повноважень. Своєю чергою, функціональний аспект повно-

важень головуєчого становить основу його процесуального статусу.

Т.О. Ламбуцька визначає процесуальний статус головуєчого в судовому провадженні як «сукупність спеціальних прав, обов'язків, інтересів, заборон, обмежень, гарантій, повноважень судді, який розглядає справу одноособово, а під час колегіального розгляду справи – судді-доповідача, визначеного Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час розподілу справи в межах законодавчо визначеної компетенції, що безпосередньо пов'язані з виконанням ним функції головуєчого в судовому засіданні» [2, с. 55].

Запропонована дефініція викликає застереження.

Перше. У ній процесуальний статус суб'єкта владних повноважень розкритий з використанням переліку категорій, що належать до різних сфер інституційної та функціональної характеристики права. Для прикладу, обов'язки, заборони, гарантії не належать до однопорядкових. Заборони, обмеження не виправдано відносити до елементів процесуального статусу головуєчого, оскільки останні є засобами правового регулювання. Так само не доцільно у межах процесуального статусу головуєчого виокремлювати інтереси, адже інтерес головуєчого завжди публічний (визнане державою і забезпечене правовими засобами прагнення забезпечити загальносуспільні та загальнодержавні блага).

Друге. За ступенем індивідуалізації правовий статус головуєчого у кримінальному провадженні є спеціальним (професійним, посадовим). На відміну від загального правового статусу, основу якого становлять права і обов'язки, ядром спеціального правового статусу є владно-публічні повноваження. Тому визначення процесуального статусу головуєчого з використанням поняття «правá» поряд з категорією «повноваження» є недоречним. Повноваження головуєчого становлять передбачені законом можливості цього суб'єкта використа-

ти державну владу чи діяти в інший спосіб для виконання своїх юридичних обов'язків в інтересах суспільства і держави. Метою, заради якої головуєчому надані повноваження, є реалізація деяких внутрішніх функцій держави, покладених на суди.

Третє. Навряд чи коректно стверджувати про виконання головуєчим власної функції у кримінальному провадженні. Головуєчому відведено особливу роль під час судового розгляду. Для цього його наділено чималими повноваженнями. Однак він невіддільний від суду: розглядає справу одноособово, а при колегіальному розгляді кримінального провадження діє від імені всього складу суду. В останньому випадку одноосібні дії головуєчого стосуються організаційно-розпорядчих питань судового розгляду. Тож кримінальна процесуальна діяльність головуєчого здійснюється у межах основної (первинної) кримінальної процесуальної функції правосуддя та додаткової (похідної) функції судового контролю.

Четверте. У визначенні процесуального статусу будь-якого суб'єкта владних повноважень додатково потрібно відобразити гарантії, що забезпечують реалізацію ним своїх повноважень, а також юридичну відповідальність за неналежну їх реалізацію чи невиконання покладених на нього обов'язків.

Беручи до уваги вищенаведене, процесуальний статус головуєчого у кримінальному провадженні – це система його повноважень, гарантій їх реалізації, обов'язків та юридичної відповідальності, закріплених у законодавстві України, завдяки яким головуєчий здійснює покладені на суд кримінальні процесуальні функції.

Своєю чергою, процесуальний статус дає можливість головуєчому бути суб'єктом (учасником) кримінальних процесуальних відносин.

Формулюванню визначення процесуального статусу головуєчого у кримінальному провадженні сприяє виокремлення ознак головуєчого у кримінальному провадженні. Такими ознаками є: 1) приналежність до суддівського корпусу (діючий суддя); 2) наділення відповідним кримінальним процесуальним статусом; 3) участь у кримінальних процесуальних відносинах; 4) реалізація покладених на суд кримінальних процесуальних функцій (правосуддя, судового контролю).

Звідси головуєчий у кримінальному провадженні – це суддя, який у межах встановленого законом процесуального статусу бере участь

у кримінальних процесуальних відносинах з метою реалізації покладених на суд кримінальних процесуальних функцій.

У кримінальному провадженні головуєчий виконує свої повноваження з моменту відкриття судового засідання і до проголошення судового рішення за наслідками судового розгляду, роз'яснення його змісту, порядку і строку оскарження.

Згідно зі ст. 321 КПК України головуєчий у судовому засіданні: 1) керує ходом судового засідання; 2) забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій; 3) забезпечує здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків; 4) спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження; 5) вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку.

Розкріймо такі повноваження.

Керівництво ходом судового засідання. Насамперед, привертає увагу некоректність положення ч. 1 ст. 321 КПК України, яким головуєчого наділено повноваженням керувати ходом судового засідання. Необхідно ще раз наголосити, що судові засідання є формою проведення судового розгляду. А керівництво виразом змісту (судового розгляду) не видається можливим. Доречніше стверджувати про керівництво судовим розглядом як відповідним процесом. Понад те, чинна редакція вищевказаної частини ст. 321 КПК України містить тавтологію – головуєчий у судовому засіданні керує ходом судового засідання. Тому слово «засідання» варто замінити словом «розгляду».

Керівництво ходом судового розгляду полягає в очоленні, веденні головуєчим судового процесу, організації ним роботи складу суду у конкретному кримінальному провадженні, у спрямуванні поступального руху судового розгляду з одного етапу до іншого, впливі на процес, стан слухання справи, даванні розпоряджень з питань, що підлягають судовому розгляду.

В ієрархії повноважень головуєчого, керівництво ходом судового розгляду займає найвищий щабель, є умовою реалізації усіх інших його повноважень, визначених у ст. 321 КПК України. Так, керівництво ходом судового розгляду сприяє забезпеченню додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних

дій, здійсненню учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямуванню судового розгляду на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з нього все, що не має значення для кримінального провадження, вжиттю необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку, гарантує ефективність таких повноважень головуючого.

Водночас аналізоване повноваження головуючого одержало конкретизацію в інших нормах кримінального процесуального закону, що регламентують судове провадження.

Так, під час підготовчого судового засідання головуючий з'ясовує думки учасників судового провадження щодо можливості призначення судового розгляду та вирішення клопотань, заявлених ними.

Під час підготовчого судового засідання головуючий роз'яснює обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього колегіально судом у складі трьох суддів (ч. 4 ст. 315 КПК України). Також головуючий повинен роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних (ч. 1 ст. 384 КПК України).

Згідно з ч. 1 ст. 385 КПК України після призначення судового розгляду судом присяжних головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних.

Під час підготовчого судового засідання на підставі угод головуючий має з'ясувати в обвинуваченого, чи повністю він розуміє: 1) права, надані йому законом; 2) наслідки укладення та затвердження угод; 3) характер кожного обвинувачення, щодо якого він визнає себе винуватим (таке уточнення відсутнє в ч. 5 ст. 474 КПК України, із чого вбачається, що угода про примирення може укладатися щодо кримінальних правопорушень, у вчиненні яких особа може лише частково визнавати вину або не визнавати її); 4) вид покарання й інші заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження угоди судом. Негативна відповідь на будь-яке із

поставлених запитань зобов'язує суд дати відповідні роз'яснення. Те саме стосується і потерпілого у разі з'ясування судом, чи цілком він розуміє наслідки затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК України.

Також головуючий повинен з'ясувати в обвинуваченого, чи зможе він реально виконати взяті на себе відповідно до угоди зобов'язання, зокрема відшкодувати завдану ним внаслідок вчинення кримінального правопорушення шкоду з огляду на її розмір та строк відшкодування, визначені в угоді про примирення, чи вчинити дії, перелік яких у ній зазначено, або ж виконати обов'язки щодо співпраці у розкритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, викладені в угоді про визнання винуватості.

Крім того, головуючий шляхом вивчення вистребуваних документів, проведення опитування сторін, інших учасників судового провадження зобов'язаний переконатися, що укладення угоди є добровільним, тобто згідно з ч. 6 ст. 474 КПК України не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені угодою.

Головуючий здійснює керівництво перебігом судового розгляду на всіх його етапах.

У підготовчому етапі. У призначений для судового розгляду час головуючий відкриває судові засідання і оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження (ч. 1 ст. 342 КПК України).

Відповідно до ч. 3 ст. 344 КПК України після відкриття судового засідання, оголошення складу суду і роз'яснення права відводу головуючий оголошує склад суду, прізвище запасного судді, якщо він призначений, прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання.

Згідно з ч. 1 ст. 346 КПК України перед початком судового розгляду головуючий дає розпорядження про видалення свідків із залу судового засідання.

Після закінчення підготовчих дій головуючий оголошує про початок судового розгляду (ч. 1 ст. 347 КПК України).

У ч. 3 ст. 387 КПК України зазначено, що головуючий з'ясовує, чи немає передбачених законом підстав, які перешкоджають залученню громадянина як присяжного або є підставою

для звільнення окремих присяжних від виконання їх обов'язків, а так само для звільнення присяжних від виконання їх обов'язків за їх усними чи письмовими заявами.

Під час з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами. Відповідно до ч. 3 ст. 347 КПК України якщо в кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов, цивільний позивач або його представник чи законний представник, а в разі їх відсутності – головуєчий оголошує короткий виклад позовної заяви.

Після оголошення обвинувачення головуєчий встановлює особу обвинуваченого, з'ясовуючи його прізвище, ім'я, по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття та сімейний стан (ст. 348 КПК України).

У судовій практиці трапляються випадки, коли сторона обвинувачення не подає суду доказів, що посвідчують особу обвинуваченого, що позбавляє головуєчого можливості виконати обов'язок, передбачений ст. 348 КПК України. Для прикладу, у провадженні Веселинівського районного суду Миколаївської області перебував обвинувальний акт у кримінальному провадженні по обвинуваченню ОСОБА_2, який надійшов до суду 25 вересня 2018 р. У підготовчому судовому засіданні 23 листопада 2018 р. суд зобов'язав прокурора надати документи на посвідчення особи обвинуваченого ОСОБА_2, оскільки останній документи суду не надав. У підготовчому засіданні 13 грудня 2018 р. суд повторно зобов'язав прокурора надати документи на посвідчення особи обвинуваченого ОСОБА_2. У підготовчому засіданні 22 січня 2019 р. прокурор доручення суду знову проігнорував та не надав документи на посвідчення особи обвинуваченого ОСОБА_2. Враховуючи, що без встановлення особи неможливо продовжити розгляд кримінального провадження, суд вкотре доручив прокурору Веселинівського відділу Вознесенської місцевої прокуратури надати суду документи, що посвідчують особу обвинуваченого ОСОБА_2 [6].

Така бездіяльність прокурора є не лише підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності за п. 1 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про прокуратуру» (невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків), але й свідчить про порушення засади розумності строків кримінального провадження під кутом такого критерію як поведінка його учасників (п. 2 ч. 3 ст. 28 КПК України).

Згідно з ч. 2 ст. 352 КПК України головуєчий у судовому засіданні приводить свідка до присяги.

У абзаці 3 ч. 3 ст. 331 КПК України встановлено, що під час здійснення судового провадження судом присяжних питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою, якщо судове провадження не було завершено до його спливу, вирішує головуєчий.

Присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження за ініціативою головуєчого рішенням більшості від складу суду присяжних, яке приймається в нарадчій кімнаті та оформлюється вмотивованою ухвалою (ч. 2 ст. 390 КПК України).

На етапі виступу обвинуваченого з останнім словом. Після останнього слова обвинуваченого суд негайно виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку, про що головуєчий оголошує присутнім у залі судового засідання (ст. 366 КПК України).

На етапі ухвалення та проголошення судового рішення. Відповідно до ч. 2 ст. 375 КПК України при ухваленні судового рішення в колегіальному складі суду головуєчий голосує останнім. Також головуєчий керує нарадою суду присяжних (ч. 1 ст. 391 КПК України), а при ухваленні судового рішення судом присяжних головуєчий голосує останнім (ч. 2 ст. 391 КПК України).

Крім того, відповідно до ч. 5 ст. 376 КПК України головуєчий оголошує ухвали (постанови), постановлені в судовому засіданні, негайно після їх постановлення.

Забезпечення додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій. У ч. 2 ст. 349 КПК України зазначено, що обсяг доказів, які будуть досліджуватися, та порядок їх дослідження визначаються ухвалою суду і в разі необхідності можуть бути змінені.

Головуєчий повинен керуватися запропонованою учасниками судового провадження та затвердженою судом послідовністю (черговістю) дослідження та оцінки відомостей про факти під час судового розгляду.

Для прикладу, прокурор Ямпільського відділу Могилів-Подільської окружної прокуратури Вінницької області в судовому засіданні заявив клопотання про зменшення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, а саме виключити з доказів, що підлягають дослідженню, допит свідка ОСОБА_2, оскільки остання в судове засідання не з'явилася, про причини неявки не

повідомила, привід вказаної особи здійснити теж не виявилось можливим. Обвинувачений ОСОБА_1 та його захисник не заперечили проти зменшення обсягу доказів. Суд, заслухавши пояснення сторін, дослідивши матеріали кримінального провадження, дійшов висновку про необхідність зміни обсягу доказів. Згідно з ч. 3 ст. 23 КПК України сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом. Стороною обвинувачення не було забезпечено явку свідка. Враховуючи вищевикладене та у зв'язку із розумністю строків розгляду справи, суд вважав за необхідне змінити обсяг доказів, які будуть досліджуватись в судовому засіданні, виключивши з доказів, що підлягають дослідженню, допит свідка ОСОБА_2 [10].

Процесуальні дії, які проводять під час судового розгляду, складаються з декількох етапів, що є елементами процесуальної форми таких дій. Головуючий зобов'язаний неухильно дотримуватися встановленої процедури їх виконання.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 352 КПК України перед допитом свідка головуєчий встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки свідка з обвинуваченим і потерпілим. Крім того, головуєчий з'ясовує чи отримав свідок пам'ятку про права та обов'язки свідка, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності роз'яснює їх, а також з'ясовує, чи не відмовляється він з підстав, встановлених кримінальним процесуальним законом, від давання показань, і попереджає його про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та завідомо неправдиві показання.

У ч. 3 ст. 352 КПК України зазначено, що головуєчий зобов'язаний контролювати хід допиту свідків, щоб уникнути зайвого витрачання часу, захистити свідків від образи або не допустити порушення правил допиту.

Після прямого допиту протилежній стороні кримінального провадження головуєчий надає можливість перехресного допиту свідка (ч. 7 ст. 352 КПК України).

Перед допитом потерпілого головуєчий встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки потерпілого з обвинуваченим. Крім того, головуєчий з'ясовує, чи отримав потерпілий пам'ятку про права та обов'язки потерпілого, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності роз'яснює їх, а також попереджає його про

кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання (ч. 1 ст. 353 КПК України).

Згідно з ч. 1 ст. 356 КПК України перед допитом експерта головуєчий встановлює його особу та приводить до присяги. Після цього головуєчий попереджає експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку.

Забезпечення здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків. Таке повноваження головуєчого є виразом змісту ч. 6 ст. 22 КПК України, у якій зазначено, що суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Головуючий зобов'язаний забезпечити учасникам судового провадження можливість реалізувати права, надані їм кримінальним процесуальним законом, неухильно дотримуватися норм, що гарантують рівність їхніх прав. Так, він повинен надавати сторонам та іншим учасникам судового провадження рівні можливості в дослідженні та поданні доказів, заявленні відводів, клопотань, у висловленні своєї думки щодо клопотань інших учасників судового провадження, обґрунтуванні перед судом позиції з питань, що розглядають під час судового засідання, виступі в судових дебатах, оскарженні рішень суду тощо. Головуючий не вправі як надавати перевагу у забезпеченні здійснення таких прав певній стороні або якомусь учаснику судового провадження, так і не піддавати цих суб'єктів жодним обмеженням у реалізації їхніх прав. Забезпечення рівних процесуальних можливостей учасникам судового провадження дає їм змогу вести судовий спір в умовах змагальності.

Аналізоване повноваження головуєчого одержало прояв у такому.

Так, згідно з ч. 2 ст. 314 КПК України під час підготовчого судового засідання головуєчий з'ясовує в учасників судового провадження їх думку щодо можливості призначення судового розгляду. Своєю чергою, відповідно до ч. 2 ст. 317 КПК України після призначення справи до судового розгляду головуєчий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання.

Якщо подальша участь у судовому провадженні захисника неможлива, головуєчий

чий пропонує обвинуваченому протягом трьох днів обрати собі іншого захисника (ч. 3 ст. 324 КПК України).

Для прикладу, до Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області надійшов обвинувальний акт про обвинувачення ОСОБА_1 за ч. 4 ст. 153 КК України. У судові засідання, призначені на 11 березня, 7, 10, 21 червня 2022 р. захисник обвинуваченого не з'явився, хоча про підготовче судові засідання належним чином повідомлений. Прокурор заявила клопотання про призначення обвинуваченому іншого захисника, оскільки ОСОБА_1 затягує розгляд справи. Обвинувачений ОСОБА_1 просив відкласти судовий розгляд і надав документи, які свідчать, що його захисник призваний на військову службу і відряджений до іншого міста для виконання військових завдань. Суд, заслухавши думку учасників кримінального провадження, дослідивши документи, вважав, що у задоволенні клопотання прокурора слід відмовити, а обвинуваченому запропонувати обрати собі іншого захисника. Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» військова служба є несумісною з діяльністю адвоката. Відповідно до ч. 3 ст. 324 КПК України, якщо подальша участь у судовому провадженні захисника неможлива, головуєчий пропонує обвинуваченому протягом трьох днів обрати собі іншого захисника. Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 49 КПК України, суд зобов'язаний забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а обвинувачений не залучив його. Участь захисника ОСОБА_1 в судовому засіданні є неможливою, оскільки він проходить військову службу в ЗСУ та відряджений до м. Полтава для виконання військових завдань, що підтверджується письмовими документами. Військова служба є несумісною з діяльністю адвоката, а тому ОСОБА_1 роз'яснено право обрати собі іншого захисника [9].

Відповідно до ч. 3 ст. 338 КПК України якщо в обвинувальному акті зі зміненним обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення, головуєчий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі.

Головуючий роз'яснює обвинуваченому, що він буде захищатися в судовому засіданні від нового обвинувачення, після чого відкладає розгляд не менше ніж на сім днів для надання обвинуваченому, його захиснику можливості підготуватися до захисту проти нового обвинувачення (ч. 4 ст. 338 КПК України).

У разі відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення в суді головуєчий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. Якщо потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення в суді, головуєчий надає йому час, необхідний для підготовки до судового розгляду (чч. 2, 3 ст. 340 КПК України).

Крім того, головуєчий згідно з ч. 3 ст. 344 КПК України роз'яснює учасникам судового провадження право відводу і з'ясовує, чи заявляють вони кому-небудь відвід. Також після ознайомлення обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у судовому розгляді, з пам'яткою, головуєчий з'ясовує, чи зрозумілі їм їх права та обов'язки і у разі необхідності роз'яснює їх (ч. 2 ст. 345 КПК України).

У ст. 348 КПК України встановлено, що головуєчий роз'яснює обвинуваченому суть обвинувачення і запитує, чи зрозуміле воно йому, чи визнає він себе винним і чи бажає давати показання. Якщо обвинувачених декілька, головуєчий здійснює зазначені дії щодо кожного з них. Якщо у кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов, головуєчий запитує обвинуваченого, цивільного відповідача, чи визнають вони позов. У логічній послідовності після роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення головуєчий надає стороні обвинувачення та стороні захисту право проголосити вступні промови (ч. 1 ст. 349 КПК України).

Відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України перед визнанням недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються головуєчий з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку.

Перед постановленням ухвали про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможливило його ідентифікацію, головуєчий зобов'язаний з'ясувати наявність заперечень сторін кримінального провадження проти

проведення допиту свідка в умовах, що унеможливають його ідентифікацію (ч. 9 ст. 352 КПК України).

У ч. 2 ст. 354 КПК України зазначено, що свідку, який не досяг шістнадцятирічного віку, головуєчий роз'яснює обов'язок про необхідність давати правдиві показання, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить до присяги.

До початку допиту малолітнього чи неповнолітнього свідка, потерпілого головуєчий роз'яснює законному представнику, педагогу, психологу або лікарю їхній обов'язок бути присутніми під час допиту, а також право протестувати проти запитань та ставити запитання (ч. 3 ст. 354 КПК України).

Після проголошення судового рішення головуєчий у судовому засіданні роз'яснює його зміст, порядок і строк оскарження (ч. 1 ст. 376 КПК України). Крім того, головуєчий роз'яснює обвинуваченому, захиснику, його законному представнику, потерпілому, його представнику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, право подати клопотання про помилування, право ознайомитися із журналом судового засідання і подати на нього письмові зауваження. Обвинуваченому, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, роз'яснюється право заявляти клопотання про доставку в судові засідання суду апеляційної інстанції (чч. 1 і 3 ст. 376 КПК України).

Згідно з ч. 2 ст. 387 КПК України у кримінальному провадженні, що розглядається судом присяжних, головуєчий повідомляє присяжним, яке провадження підлягає розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки, а також умови їх участі в судовому розгляді. У випадку, коли серед більшості складу суду, яка ухвалила рішення, відсутні судді, головуєчий зобов'язаний надати допомогу присяжним у складенні судового рішення (ч. 5 ст. 391 КПК України).

Спрямування судового розгляду на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження. Хоча відповідно до ч. 2 ст. 9 КПК України на суд не покладено обов'язок всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'як-

шують чи обтяжують його покарання, однак зміст цього повноваження головуєчого, а також низки положень кримінального процесуального закону, пов'язаних з проведенням процесуальних дій під час судового розгляду (ч. 1 ст. 134, ч. 4 ст. 225, ч. 1 ст. 321 ч. 2 ст. 332, ч. 3 ст. 337, ч. 1 ст. 351, ч. 13 ст. 352, ч. 14 ст. 352, ч. 1 ст. 356, ч. 4 ст. 356, ч. 1 ст. 358, ст. 360, ч. 1 ст. 361, ч. 4 ст. 365, ч. 1 ст. 496 КПК України), дає підстави дійти висновку про те, що суд є суб'єктом перевірки та оцінки, а в окремих випадках – й збирання доказів. Тож у процесі доказування суду відведена далеко не пасивна роль.

Такими, що не мають значення для кримінального провадження є: а) обставини, що не зазначені у ст.ст. 91, 485, 505 КПК України; б) обставини, що не належать до проміжних (за допомогою яких встановлюються або спростовуються обставини, що підлягають доказуванню у справі).

Зазначене повноваження зобов'язує головуєчого ґрунтовно знати матеріали кримінального провадження, акцентувати увагу на сумнівних та недостатньо з'ясованих обставинах, зумовлює наявність у нього здібностей правильної та оперативної оцінки як окремих доказів, так і всієї їх сукупності.

Повноваження головуєчого, про яке йдеться, одержало вираз у таких положеннях кримінального процесуального закону.

Так, згідно з ч. 1 ст. 351 КПК України головуєчий має право протягом всього допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення і доповнення його відповідей.

Під час допиту свідка сторонами кримінального провадження головуєчий за протестом сторони має право зняти питання, що не стосуються суті кримінального провадження (ч. 8 ст. 352 КПК України).

Відповідно до ч. 3 ст. 354 КПК України головуєчий має право відвести поставлене питання неповнолітньому свідку чи потерпілому.

Протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження, повинні бути оголошені головуєчим в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження та пред'явлені для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження (ч. 1 ст. 358 КПК України).

У ч. 2 ст. 360 КПК України зазначено, що головуючий у судовому засіданні має право ставити спеціалістові запитання в будь-який час дослідження доказів.

Після з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами головуючий у судовому засіданні з'ясовує в учасників судового провадження, чи бажають вони доповнити судовий розгляд і чим саме (ч. 1 ст. 363 КПК України).

Нерідко сторони зловживають своїми процесуальними правами, заявляючи клопотання про доповнення судового розгляду на наступному його етапі задля затягування слухання справи.

Так, у судовому засіданні 9 жовтня 2019 р., під час виступу в судових дебатах захисник обвинуваченого заявив клопотання про відновлення з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами, оскільки виникла необхідність у призначенні судової експертизи. Обвинувачений підтримав думку свого захисника. Прокурор заперечив проти заявленого клопотання, вважаючи його безпідставним. У судовому засіданні 25 липня 2019 р. у відповідності до ч. 1 ст. 363 КПК України головуючий з'ясував в учасників судового провадження, чи бажають вони доповнити судовий розгляд і чим саме. Однак від захисника під час вирішення питання про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами, клопотань про доповнення судового розгляду не надійшло, після чого судом було ухвалено рішення закінчити з'ясування обставин та перевірки їх доказами і перейти до судових дебатів. З урахуванням вищевикладеного, суд розцінив клопотання захисника, як таке, що спрямоване на затягування розгляду справи та не знайшов підстав для його задоволення [7].

Згідно з ч. 6 ст. 364 КПК України головуючий має право зупинити виступ учасника дебатів, якщо він після зауваження повторно вийшов за межі кримінального провадження, що здійснюється, чи повторно допустив висловлювання образливого або непристойного характеру, і надати слово іншому учаснику дебатів.

Вжиття необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку. Як уже зазначалося вище, одним з елементів процесуального статусу головуючого у кримінальному провадженні є гарантії реалізації його повноважень. Такі гарантії можна визначити як встановлені у законодавстві України, забезпечені державою, наділені юридичною силою засо-

би і способи, що створюють умови для здійснення головуючим своїх повноважень.

Системний аналіз § 1 глави 28 КПК України дає можливість віднести до таких гарантій:

1) *юридичні обов'язки, заборони, встановлені для учасників судового провадження і присутніх у залі судового засідання.* Такі обов'язки викладені у ст. 329 КПК України.

Так, особи, присутні у залі судового засідання, при вході до нього суду та при виході суду повинні встати. Сторони кримінального провадження допитують свідків та заявляють клопотання, подають заперечення стоячи і лише після надання їм слова головуючим у судовому засіданні. Свідки, експерти, спеціалісти дають показання, стоячи на місці, призначеному для свідків. Особи, присутні в залі, заслуховують вирок суду стоячи. Відхилення від цих правил допускається з дозволу головуючого в судовому засіданні. Сторони та учасники кримінального провадження, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані дотримуватися порядку в судовому засіданні і беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуючого у судовому засіданні. Сторони та учасники кримінального провадження звертаються до суду «Ваша честь» або «Шановний суд». Матеріали, речі і документи передаються головуючому в судовому засіданні через судового розпорядника.

У контексті наведених положень доречно звернути увагу на те, що у ч. 1 ст. 329 КПК України помилково зазначено про можливість спеціаліста поряд із свідком та експертом давати показання. У ч. 2 ст. 84 та ч. 1 ст. 298¹ КПК України серед процесуальних джерел доказів показання спеціаліста відсутні. Натомість згідно зі ст. 360 КПК України під час дослідження доказів спеціаліст надає усні консультації. З огляду на це, третє речення ч. 1 ст. 329 КПК України необхідно уточнити, виклавши його в такій редакції: «Свідки експерти дають показання, спеціалісти надають усні консультації, стоячи на місці, призначеному для свідків».

Крім того, прокурору, обвинуваченому, потерпілому та іншим учасникам кримінального провадження протягом усього судового розгляду забороняється спілкуватися з присяжними інакше, ніж у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законом (ст. 389 КПК України).

2) *юридичні факти, з якими закон пов'язує реалізацію повноважень головуючого.* Відповідно до ч. 1 ст. 328 КПК України у разі недостатності місць у залі судового засідання кіль-

кість присутніх у залі судового засідання може бути обмежена головою.

Попередня кодифікація вітчизняного кримінального процесуального права містила положення про те, що особи, молодші за шістнадцять років, коли вони не є підсудними, потерпілими або свідками в справі, не допускаються до зали суду (ч. 4 ст. 271 КПК УРСР 1960 р).

Подібне правове регулювання закріплене у ч. 1 ст. 265 КПК Республіки Болгарія [4], ч. 1 ст. 329 КПК Грецької Республіки [17], ч. 2 art. 471 Італійської Республіки [12], ч. 3 ст. 472 КПК Латвійської Республіки [14], § 1 art. 356 КПК Республіки Польща [13], ч. 1 § 201 КПК Республіки Чехія [16], ч. 2 art. 352 КПК Румунії [11], однак з відмінністю у віці особи, яка може бути присутня в залі судового засідання – 18, 17, 16 та 14 років відповідно.

У чинному кримінальному процесуальному законі такі норми відсутні. Очевидно це можна пояснити тим, що така регламентація обмежує дію засади гласності та відкритості судового провадження. Проте наведені положення сприяють охороні особистості неповнолітнього від негативного впливу на нього інформації, яку він може сприйняти, перебуваючи в залі судового засідання. Вікові, психофізичні, соціально-психологічні та інші особливості неповнолітніх вимагають посилення їх правового захисту, зокрема й у сфері здійснення правосуддя. Організм та психіка неповнолітнього знаходяться в динамічній стадії дорослішання (пубертатії), коли у нього формуються не тільки фізичні ознаки, але й соціальна реакція на подразники оточуючого його середовища. Не випадково п. 10.3. Пекінських правил приписує сприяти благополуччю неповнолітнього, уникати заподіяння йому шкоди з урахуванням обставин справи [3]. Дослідження під час судового розгляду кримінально-протиправної поведінки обвинуваченого (обвинувачених), яка містить, для прикладу, ознаки жорстокості, садизму, приниження людської гідності, інших аморальних вчинків, може негативно вплинути на ще не сформовану психіку неповнолітнього, присутнього в залі судового засідання. Тому встановлений віковий ценз для перебування в залі судового засідання під час розгляду кримінальних проваджень є гуманним та чинить виховний вплив.

Дискусійним залишається питання про вік, з якого неповнолітнього допускають до зали судового засідання. При його вирішенні варто керуватися здобутками таких наук як кримінологія, психологія, педагогіка, медицина. На

підставі результатів досліджень, проведених у рамках цих наук, у кримінальному праві було визначено загальний вік, з якого настає кримінальна відповідальність, тобто 16 років. Видається, що він буде оптимальним і для допуску неповнолітнього, який не є учасником судового провадження до зали судового засідання.

Беручи до уваги вищевикладене, ст. 328 КПК України доцільно доповнити частиною 3 такого змісту: «У залі судового засідання не можуть бути присутні особи, молодші 16 років, якщо вони не є обвинуваченими, потерпілими або свідками у цьому кримінальному провадженні».

Натомість у ст. 330 КПК України визначені юридичні факти, що є фактичною підставою для притягнення учасників судового провадження та присутніх у залі судового засідання до юридичної відповідальності. Йдеться про: а) порушення обвинуваченим порядку в залі судового засідання; б) невідкорення, невиконання обвинуваченим, прокурором, захисником або іншими особами, присутніми у судовому засіданні, розпоряджень головуючого.

3) *порядок реалізації повноважень головуючого, пов'язаних із забезпеченням належного порядку в судовому засіданні.* Поняття «належний порядок» є оцінним та означає додержання правил, норм поведінки, дисципліни у судовому засіданні.

Відповідно до ч. 1 ст. 330 КПК України, якщо обвинувачений порушує порядок у залі судового засідання або не підкоряється розпорядженням головуючого у судовому засіданні, останній попереджає обвинуваченого про те, що в разі повторення ним зазначених дій його буде видалено з зали судового засідання. При повторному порушенні обвинуваченим порядку судового засідання він може бути видалений за ухвалою суду з зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду.

Однак видалення обвинуваченого із зали судового засідання не повинно позбавляти особу можливості реалізувати право на захист, навіть у випадку системного порушення обвинуваченим порядку в судовому засіданні [5]. Йдеться не лише про залучення судом захисника обвинуваченому, який здійснював свій захист самостійно, але й про забезпечення участі такого захисника до завершення судового розгляду.

Проілюструємо це таким прикладом.

Під час проведення підготовчого судового засідання у кримінальному провадженні, обвинувачений ОСОБА_3 неодноразово порушував порядок в залі судового засідання, викрику-

ючи образи та погрози на адресу прокурорів, відмовився виконувати всі розпорядження головуєчого у судовому засіданні щодо припинення протиправної, неналежної поведінки у судовому засіданні та продовжував вести себе зухвало. У зв'язку з такою поведінкою обвинуваченого, головуєчим було зроблено попередження, що в разі повторення обвинуваченим зазначених дій його буде видалено із зали судового засідання. Обвинуваченому було роз'яснено положення ст.ст. 329, 330 КПК України про обов'язок учасників кримінального провадження додержуватись порядку в судовому засіданні і беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуєчого у судовому засіданні та заходи, які можуть бути застосовані до обвинувачених, які порушують порядок у залі судового засідання або не підкоряється розпорядженням головуєчого у судовому засіданні. Ці факти підтверджуються звукозаписом судового розгляду та зафіксовані у журналі судового засідання. Однак обвинувачений ОСОБА_3 продовжив порушувати порядок в залі судового засідання, вів себе нахабно, висловлював образи на адресу прокурорів та головуєчого у судовому засіданні. За такої ситуації суд прийняв рішення про видалення обвинуваченого ОСОБА_3 із зали судового засідання на час проведення підготовчого судового засідання. При цьому, суд зазначив, що захист обвинуваченого ОСОБА_3 у судовому засіданні здійснює захисник ОСОБА_2, а тому права обвинуваченого, в тому числі право на захист, не будуть порушені під час підготовчого судового засідання у кримінальному провадженні [8].

У разі невиконання розпорядження головуєчого прокурором чи захисником головуєчий робить їм попередження про відповідальність за неповагу до суду. У разі невиконання розпорядження головуєчого головуєчий робить їм попередження про відповідальність за неповагу до суду (ч. 2 ст. 330 КПК України). Зокрема відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 41 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження у випадку втручання чи будь-якого іншого впливу прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність суддів, у тому числі шляхом публічних висловлювань стосовно їх рішень, дій чи бездіяльності, за відсутності при цьому ознак адміністративного чи кримінального правопорушення [1].

Так само, згідно з ч. 3 ст. 330 КПК України у разі невиконання розпорядження головуєчого іншими особами, присутніми у судовому засіданні, головуєчий робить їм попередження про відповідальність за неповагу до суду. При повторному порушенні порядку у залі судового засідання їх за ухвалою суду може бути видалено із зали судового засідання та притягнуто до відповідальності, встановленої законом. Йдеться про адміністративну відповідальність за неповагу до суду.

Насамкінець, відповідно до ч. 4 ст. 330 КПК України за неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом (ст. 185³ КУпАП).

Головуєчий не лише контролює, аби поведінка учасників судового провадження, присутніх у залі судового засідання відповідали приписам кримінального процесуального закону, але й сам повинен дотримуватися встановлених законодавчих правил та вимог судової етики.

У КПК України відсутнє положення, згідно з яким коли хто-небудь з учасників судового провадження заперечує проти дій головуєчого, які обмежують або порушують їх права, це заперечення заноситься до протоколу. Варто нагадати, що положення такого змісту було передбачено у попередній кодифікації кримінального процесуального права (ст. 260 КПК УРСР 1960 р.). Нині подібне правове регулювання цього питання закріплене у ч. 3 ст. 241 КПК Литовської Республіки [15].

Закріплення у кримінальному процесуальному законі права учасників судового провадження вимагати занесення до журналу судового засідання заперечень проти розпоряджень головуєчого слугуватиме гарантією дотримання процесуальної форми самим головуєчим. Тому ст. 321 КПК України доречно доповнити частиною 3 такого змісту: «Учасники судового провадження вправі висловити заперечення проти розпоряджень головуєчого, яке підлягає фіксації у журналі судового засідання».

Аналіз норм кримінального процесуального закону дає можливість стверджувати про наявність у головуєчого й інших повноважень, що не підпадають під жодну з категорій, зазначених у ст. 321 КПК України. Так, відповідно до ст. 397 КПК України головуєчий повинен надіслати отримані апеляційні скарги разом із матеріалами кримінального провадження до суду апеляційної інстанції. Також на головуєчого покладено обов'язок звернути до виконання судові рішення, яке набрало законної сили (ст. 535

КПК України). Тому ч. 1 ст. 321 КПК України необхідно доповнити словосполученням такого змісту: «здійснює інші повноваження, передбачені цим Кодексом».

Висновки. Головуючий у кримінальному провадженні – це суддя, який у межах встановленого законом процесуального статусу бере участь у кримінальних процесуальних відносинах з метою реалізації покладених на суд кримінальних процесуальних функцій. У кримінальному провадженні головує виконує свої повноваження з моменту відкриття судового засідання і до проголошення судового рішення за наслідками судового розгляду, роз'яснення його змісту, порядку і строку оскарження. У головуєчого наявній й інші повноваження, що не підпадають під жодну з категорій, зазначених у ст. 321 КПК України. Тому ч. 1 ст. 321 КПК України необхідно доповнити словосполученням такого змісту: «здійснює інші повноваження, передбачені цим Кодексом».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n416>
2. Ламбуцька Т.О. Процесуальний статус головуєчого в судовому засіданні в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Національна академія внутрішніх справ. К., 2021. 234 с.
3. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text
4. Наказателно-процесуален кодекс. URL: https://lex.bg/bg/laws/ldoc/21355_12224
5. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 10 грудня 2019 року у справі № 399/301/17 (провадження № 51-1900км18). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86435722>
6. Ухвала Веселинівського районного суду Миколаївської області від 22 січня 2019 р. у справі № 472/1062/18 (провадження № 1-кп/472/22/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79519862>
7. Ухвала Виноградівського районного суду Закарпатської області від 9 жовтня 2019 р. у справі № 299/1199/19 (провадження № 1-кп/299/222/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84928566>
8. Ухвала Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 18 вересня 2018 р. у справі № 210/5518/17 (провадження № 1-кп/210/259/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76661486>
9. Ухвала Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 21 червня 2022 р. у справі № 676/3722/20 (провадження № 1-кп/676/75/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104889362>
10. Ухвала Ямпільського районного суду Вінницької області від 4 лютого 2022 р. у справі № 153/1282/21 (провадження № 1-кп/153/87/21-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102966572>
11. Cod de Procedură Penală. URL: <https://legeaz.net/noul-cod-procedura-penala-ncpp/art-352>
12. Codice di procedura penale. URL: <https://www.brocardi.it/codice-di-procedura-penale/libro-settimo/titolo-ii/capo-i/art471.html>
13. Kodeks postępowania karnego. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970_555Lj.pdf
14. Kriminālprocesa likums. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820>
15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/en/TAD/TAIS.163482>
16. Trestní řád. URL: <https://businesscenter.podnikatel.cz/pravo/zakony/trestni-rad/f2681011/>
17. ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ. URL: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/530491/nomos-4620-2019>

Рафальонт С.Р. ГОЛОВУЮЧИЙ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ ПРИ РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню головуєчого у судовому засіданні як загального положення судового розгляду кримінального провадження. У ній, на основі аналізу норм КПК України, вивчення зарубіжної правової регламентації, розкрито напрями кримінальної процесуальної діяльності головуєчого у судовому засіданні.

Обґрунтовано, що головуєчий у кримінальному провадженні – це суддя, який у межах встановленого законом процесуального статусу бере участь у кримінальних процесуальних відносинах з метою реалізації покладених на суд кримінальних процесуальних функцій.

Зазначено, що кримінальному провадженні головуєчий виконує свої повноваження з моменту відкриття судового засідання і до проголошення судового рішення за наслідками судового розгляду, роз'яснення його змісту, порядку і строку оскарження.

Акцентовано увагу на некоректності положення ч. 1 ст. 321 КПК України, яким головуєчого наділено повноваженням керувати ходом судового засідання. Судове засідання є формою проведення судового розгляду. А керівництво виразом змісту (судового розгляду) не видається можливим. Доречніше стверджувати про керівництво судовим розглядом як відповідним процесом. Понад те, чинна редакція вищевказаної частини ст. 321 КПК України містить тавтологію – головуєчий у судовому засіданні керує ходом судового засідання. Тому слово «засідання» запропоновано замінити словом «розгляду».

Доведено, що керівництво ходом судового розгляду полягає в очоленні, веденні головуючим судового процесу, організації ним роботи складу суду у конкретному кримінальному провадженні, у спрямуванні поступального руху судового розгляду з одного етапу до іншого, впливі на процес, стан слухання справи, даванні розпоряджень з питань, що підлягають судовому розгляду.

Аргументовано, що одним з елементів процесуального статусу головуючого у кримінальному провадженні є гарантії реалізації його повноважень. Такі гарантії визначені як встановлені у законодавстві України, забезпечені державою, наділені юридичною силою засоби і способи, що створюють умови для здійснення головуючим своїх повноважень. Системний аналіз § 1 глави 28 КПК України дав можливість віднести до таких гарантій: 1) юридичні обов'язки, заборони, встановлені для учасників судового провадження і присутніх у залі судового засідання; 2) юридичні факти, з якими закон пов'язує реалізацію повноважень головуючого; 3) порядок реалізації повноважень головуючого, пов'язаних із забезпеченням належного порядку в судовому засіданні.

Аналіз норм кримінального процесуального закону дав можливість стверджувати про наявність у головуючого й інших повноважень, що не підпадають під жодну з категорій, зазначених у ст. 321 КПК України. Так, відповідно до ст. 397 КПК України головуючий повинен надіслати отримані апеляційні скарги разом із матеріалами кримінального провадження до суду апеляційної інстанції. Також на головуючого покладено обов'язок звернути до виконання судове рішення, яке набрало законної сили (ст. 535 КПК України). Тому ч. 1 ст. 321 КПК України запропоновано доповнити словосполученням такого змісту: «здійснює інші повноваження, передбачені цим Кодексом».

Ключові слова: кримінальне провадження, судовий розгляд, загальні положення, судове засідання, головуючий.

Rafalont S.R. PRESIDING JUDGE AT COURT SESSION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article is devoted to the study of the presiding judge in the court session as a general provision of the trial in criminal proceedings. In it, based on the analysis of the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the study of foreign legal regulations, the directions of the criminal procedural activity of the presiding judge in the court session are revealed.

It is substantiated that the presiding judge in a criminal proceeding is a judge who, within the procedural status established by law, participates in criminal procedural relations in order to implement the criminal procedural functions assigned to the court.

It is noted that the presiding judge of a criminal proceeding exercises his powers from the moment the court session opens and until the court decision is announced on the consequences of the trial, clarification of its content, procedure and term of appeal.

Attention is focused on the incorrectness of the provisions of Part 1 of Art. 321 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which authorizes the presiding judge to manage the course of the court session. A court session is a form of trial. And it does not seem possible to guide the expression of the content (trial). It is more appropriate to assert the management of the trial as due process. Moreover, the current version of the above-mentioned part of Art. 321 of the Criminal Procedure Code of Ukraine contains a tautology – the presiding judge of the court session manages the course of the court session. Therefore, it is proposed to replace the words «court session» with the word «trial».

It has been proven that the management of the course of the trial consists in the leadership, conducting the trial by the presiding judge, organizing the work of the court in a specific criminal proceeding, directing the progressive movement of the trial from one stage to another, influencing the process, the state of the hearing of the case, issuing orders on issues, which are subject to judicial review.

It is argued that one of the elements of the procedural status of the presiding judge in criminal proceedings is the guarantee of the exercise of his powers. Such guarantees are defined as established in the legislation of Ukraine, provided by the state, legally endowed means and methods that create conditions for the chairman to exercise his powers. The systematic analysis of § 1 of Chapter 28 of the Criminal Procedure Code of Ukraine made it possible to include the following guarantees: 1) legal obligations, prohibitions established for participants in court proceedings and those present in the courtroom; 2) legal facts with which the law binds the exercise of the presiding judge's powers; 3) the procedure for exercising the presiding judge's powers related to ensuring proper order in the court session.

The analysis of the norms of the criminal procedural law made it possible to assert that the presiding judge has other powers that do not fall under any of the categories specified in Art. 321 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. Thus, according to Art. 397 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the presiding judge must send the received appeals together with the materials of the criminal proceedings to the court of appeal. Also, the presiding judge is tasked with enforcing a court decision that has entered into force (Art. 535 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). Therefore, part 1 of Art. 321 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is proposed to be supplemented with the following wording: «exercises other powers provided for by this Code.»

Key words: criminal proceedings, trial, general provisions, court session, presiding judge.